

Social Space in Erdemir Lodgings as an Inner City Without Walls

Lojmanlar (Film). 1964-1965 yılları arasında yapımı tamamlanan Türkiye'nin ilk prefabrik sosyal konutları olarak Ereğli Demir Çelik Fabrikası (Erdemir) Lojmanları, bir sahil kasabasının ağır sanayi ve işçi kentine dönüşürken değişen gündelik hayat pratiklerini kolaylıkla okumamızı sağlar. Barınmanın çalışmaya eşlenik olarak karşılandığı bir döneme işaret eden işçi yerleşkeleri olarak lojmanlarda, mekânsal özelliklerinin yanı sıra, yaşayanların deneyimleriyle birlikte kurulan toplumsal mekândaki karmaşık ilişkileri araştırılmaktadır. Film, yarı yapılandırılmış mülakatlarda kişilerin profilleri lojmanda oturup oturmadığı, oturduysa hangi lojmanlarda ve ne kadar süre ikamet ettiği, lojmanla olan ilişkisinin ve ikametinin hangi yıllar arasında gerçekleştiği üzerinden katılımcıların öznel deneyimlerini, lojmanda geçirdikleri / geçirmedikleri dönemi anlattıkları bir sözlü tarih çalışması olarak değerlendirilmiştir. Filmde katılımcılar anonim bırakılmış, isim, yaş, cinsiyet gibi profil bilgileri verilmemiştir. Mülakatlarda katılımcıların, lojman mekânlarında kurulan toplumsallık, kurumsal aidiyet, hiyerarşi ve sınır kavramları çerçevesinde bakışları irdelenmiştir. Öznel deneyimler ve görüşler genel geçerlilikler olarak ele alınmış olmasa da, bu deneyimlerin ve söylemlerin ortaklıkları, Türkiye'de lojmanlar olgusunun kurduğu toplumsallığı betimler.

Duvarları Olmayan Bir İç Kent Olarak Erdemir Lojmanları'nda Toplumsal Mekân¹

Belgele
QR kodu
okutarak
ulaşabilirsiniz.

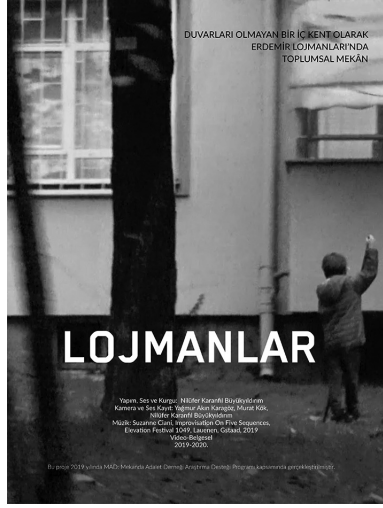
Nilüfer Karanfil Büyükyıldırım*

* Mimar / doktora öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
niluferkaranfil@outlook.com

Yapım ve Kurgu	Nilüfer Karanfil Büyükyıldırım
Kamera ve Ses Kayıt	Yağmur Akın Karagöz, Murat Kök, Nilüfer Karanfil Büyükyıldırım
Müzik	Suzanne Ciani, Improvisation On Five Sequences, Elevation Festival 1049, Lauenen, Gstaad, 2019 Koji Kondo, The Wind Waker, Nintendo Games, 2011
Tür	Video-Belgesel
Yapım ve yayın yılı	2019-2020

¹ Büyükyıldırım'ın hazırladığı, 17 Ocak 2020'de kabul edilen, *Türkiye'de Konut Sunumunda Unutulmuş Bir Pratik: Erdemir Lojmanları Deneyimi* başlıklı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

Şekil 2.
Film afişi.

kendi iç yörgüngelerini kurmaktadır. Fabrika döngüsü, okul-yemekhane-lojman döngüsü, lokal ve kulüplerde haftasonları; bütün bu mekânsal örüntüyü sağlamanın gereğidir. Lojmanlar, Erdemir örneğinde bir kamu hizmeti ve sosyal konutlar olarak mülkiyeti devlete ait, “seçilmiş kiracılarına” (devlet memuru, ücretli çalışan) dönüşümlü olarak sunulan konutlardır.²

... Fabrikanın kendi lojmanlarının büyük kısmı, kasabanın yoğun mahallelerinden uzakta, tepelerin arkasında yapılacaktır. Bunlar bittiği zaman, buralarda oturacak olanlar, hayat seviyeleri kasabanın ortalama hayat seviyesinden daha yukarıda, ayrı bir koloni meydana getirecek ve bunların gündelik hayatları kasabahılarkinden müstakil olacaktır. Eğer kurulacak site, kasaba ile birleşmezse, birbirine hiç dokunmadan yaşayan iki şehir ortaya çıkabilir. (Kıray, 1964, s. 192)

“Lojmanlar”da, gündelik hayat (Lefebvre, 2016), fabrikanın döngülerine tabidir. Fabrikanın sosyal donatıları *artık-zaman*'ı da örgütler; yüzme havuzu, tenis kortu, koşu sahası, futbol ve basketbol sahaları ile bir nevi (kapalı sistem) mini bir ütopya kurar: Bu mekânlar aynı zamanda kenti sosyal olarak kutuplaştırdığı gibi toplumsal olarak

Kentsel ölçekli bir planlama yaklaşımı ve kiralık sosyal konutlar olarak sunulan “lojmanlar” pratiği, Türkiye'nin konut sunum biçimleri çerçevesinde “devletin toplumsal politikaları ekseninde, kent içi ya da kent dışında, bir çalışma yerindeki teknik ve idari çalışanlara, işçi ve memurlara parasız ya da az bir ücret karşılığı belirli bir süre için verilen konut” olarak nitelendirilmektedir (Akpınar ve Uz, 2016). Piyasanın konut değerlemelerinden etkilenmeyen ve vergi muafiyetleri ile hizmetlerden indirimli olarak faydalanılan “kiralık sosyal konut modeli” olarak lojman pratikleri, çalışma ve barınmanın bir arada değerlendirildiği bir döneme işaret eder. 1930'lerden 1960'lara kadar devlet-sermaye-birey ilişkisi içinde gelişen lojmanlar, “özerklik sağlamak için bağımlılık kuran” bir sistemdir (Sennett, 2014, s. 169-179). Konutun yanında sosyal alanları ve merkezietçi tüketim - yeniden üretim mekanizmalarıyla, bir nevi

sınıflaşmaya ve dönüşüme de zorlar. Kent içinde kent olan lojmanlar, mevcut kenti toplumsal olarak dönüştüren yaşam döngüleri sunmuştur. İşletmenin başlamasıyla vardiyalı çalışma saatleri, toplu işe gidiş ve işten çıkış, Ereğli'yi kısa sürede, servislerle evlerine dağıtılan, vakti geldiğinde tekrar fabrikaya toplanan işçilerin kentine dönüştürmüştür. Bu yeni yaşam, kentin diline de eklenir. Durak isimleri daha önce bilinmeyen Amerikan firması Foster Wheeler'ın adıyla anılır, ilk olarak inşa edilen 48'ler, 52'ler ve 72'ler konut adetlerini belirten sayılar olmaktan öte yaşayanların sınıfsal kimliklerine dönüşürler.

Robert Michels (akt. Sennett, 2014), bir kurumun katı gerçekliğine ancak “zaman”ın sürekliliğiyle alışmanın mümkün olduğunu söyler. Kurumsal yaşam anlatısı ve kurumsal aidiyet, yani *Lebensführung*, ancak o kurumun getirdiği döngüsel hayata, entrikalara, problemlere ve paylaşımlara ne kadar tabi olduğuyula kurulabilir. Bu durum aynı zamanda birey için anonim çözümüdür: Çünkü bu mekânlar kurdukları aidiyetler sayesinde “bireye dünyada sürekli yer verir”ler; kurumsal hizmet, bir tür yaşama biçimidir (s. 179). Böylesi “*bütüncül kurumlar*”ın kökenleri rekabetçi kapitalizmin bir adım öncesinde, Godin'in *Familistere*'sinde, *garden-city*'de, Ford'un üretim bandında aranmalıdır: Endüstri kentlerinde konut sorunu ve işçi meskenlerinin ortaya çıkışı, konut ihtiyacının karşılanması gerekliliğinin ötesinde, sermaye tarafından emek verimliliğini, dolayısıyla artı-değer üretimini artırmak için iyileştirilmesi gereken bir yaklaşım, emek gücünü ucuzlatmaya yarayan bir araç olarak da ele alınmıştır. Refah devletinin varlığı bu çelişkinin ortadan kaldırılmasını sağlayacak kurumların düzenleyiciliğine dayanır. Sennett, refah devletinde bu tür (bütüncül) kurumların modern toplum üzerinde yarattığı ekonomik etkinin gözden kaçırılmaması gerektiğini söylüyor. Giderleri az ama kazançları yüksek kasaba-kentliler, yani “fabrika mensupları / lojman sakinleri” kentin geri kalanından ayrışacaktır. Artan ekonomik birikim, tüketimi de artıracaktır (Harvey, 2014). Böylelikle kendi kapalı döngüleri içinde sınıf atlama, rekabet ve tüketimin mekânına dönüşen lojmanlar, kademeli bir toplumsal doku oluşturur. “... Erdemir'de şöyle bir olgu vardı: Yükselbilmek, ne için? Araba almak için, yükselbilmek, ne için? Lojmanını değiştirmek için” (*Lojmanlar* filmi için yapılan yarı yapılandırılmış mülakat, 2019).

Lojmanlar, mülkiyeti fabrikanın elinde (öncelikle devletin, günümüzde özelleştirilen işletmelerle birlikte sermayenin) olan ve çalışanlarıyla paylaşımlı, rütbelere ile tanımlı, medeni durum ile ilişkili, hiyerarşik ve kullanıcılarının değişken ve süreli olduğu bir sistem kurgular. Kurallar çekerek veya sıraya girerek konut ihtiyacının piyasasının oldukça altında bir kira bedeliyle çalışanlarına tahsis edilmesiyle kurulan bu sistemde, gerekli tüm sosyal donatı alanlarıyla çevrili bir uydu-kent kurulur. Ereğli gibi diğer örneklerde de benzer şekilde lojmanlar, mevcut kenti dönüştürerek kentin diline eklenir. Durak isimleri daha önce bilinmeyen Amerikan firması Foster Wheeler'ın adıyla anılır, fabrika devasa hacmiyle kentin yarısına hâkimdir; kütleli bir çekim yaratır. Kent merkezinde sapsular yaratarak bu ara bağlantıda yeni çekim alanları oluşturmuştur. Çeperlerinde gecekondu alanları ürettiği gibi, sınıflararası farkları da görünür kılar; lojmanlar bu anlamda bir nevi devlet burjuvazisi üretir (Ümit, 2014). Çevresel dokusu, sinema ve kantinleriyle lojmanlar, kentli için bir merak konusu olmuştur. Kentin daha önce maden işletmeleriyle beraber görece alışık olduğu yeni bir yaşam kurulmaktadır. Toplumsal olarak lojmanda bütünleşen çalışma ve barınma döngüsü, çalışanlar arasında ortak paydalar yaratır. Kentin döngüsünden ayrı olarak Erdemir mensupları, hep birlikte aynı yerde çalışıp, aynı yerlerde yaşarlar. Kentten kopuk bir biçimde bu uydu-kentte tüm ihtiyaçlarını piyasadan daha ucuza giderebilirler. Dolayısıyla kente ihtiyaç duymadan lojmanlarda sürdürebilecekleri bir yaşam sunulmuştur. Bu bir nevi bağımlı özerklik tanımıdır: Özgürleştirilmiş refahın kıskacıdır.

2 Lojmandan faydalanamayacaklar hususunda Madde 11:42; *Resmî Gazete*. 28 Nisan 1983. Sayı: 18031

• Lojmanın bulunduğu yerde kendisine, eşine veya birlikte oturanlara ait konutu bulunanlar,
• Devamlı yevmiye alanlar ile geçici görevde bulunanlar,
• Bakmakla yükümlü olduğu kimsesi olmayan bekâr ve dullar,
• Bu yönetmelik hükümlerine aykırı davranışlardan dolayı Kuruma ait lojmanlardan cezalı olarak çıkarılmış bulunanlar,
• Kurum personeli dışında ve adına çalıştığı müessesese lojman tahsis edilen biriyle evli olanlar. Ancak, 1 sayılı cetvele göre lojman tahsisi yapılacak personele, bu maddenin a,b,c fıkralarında yer alan hükümler uygulanmaz. Kurumda görevli aynı aileye mensup kimselerden, sadece birisi lojman isteğinde bulunabilir.

Fabrikalar fordist çalışma düzenleriyle neredeyse “herhangi bir anda her çalışanın o anda ne yapıyor olduğunun bilindiği” bir sistem kurgular. Bu sebeple konut dağıtım kuralarıyla³ birlikte lojmanda yer değiştirmek, sürpriz ekonomisini beslediği gibi “yeni”nin de icadıdır; bir nevi fabrikaya tabi *gündelik hayat* döngüsünün mekânsal olarak yeni sinapslar kurmasıdır. Kuradan sonra 60’larda mı oturulacağı, 80’ler ile 72’lerin arasındaki sokakta mı koşturulacağı, yoksa 120’lerden mi okula gidileceği, balkonun ne yöne bakacağı ve kimlerle (hangi ailelerle) prefabrik konutların ince duvarlarının paylaşılacağı bilinmezliğin konusu hâline gelir.

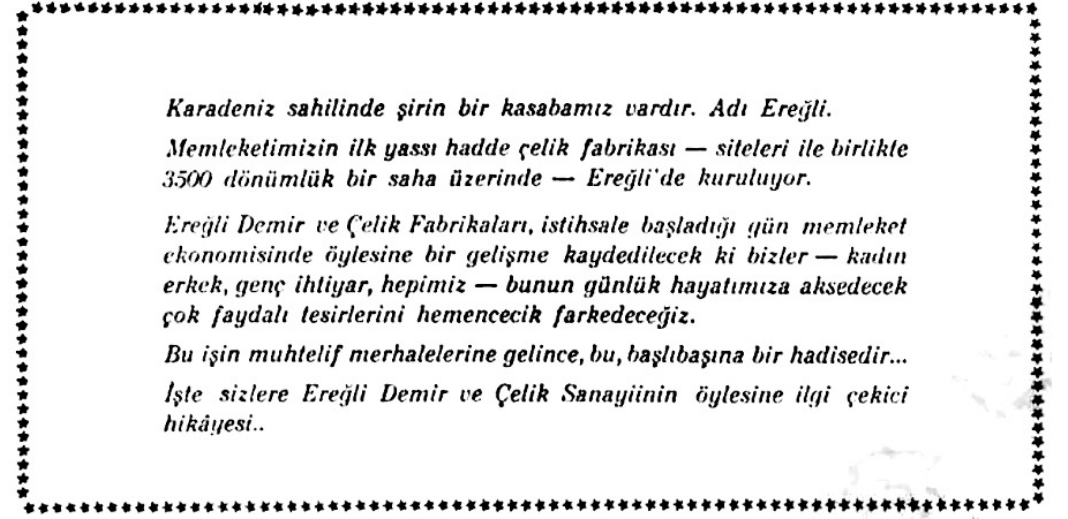
Lojman, insanı hem mekânsal olarak hem sosyal olarak böyle bir fanus gibi bi şeyin içine alıyor, okula birlikte gidiyorsun, sokakta basketi beraber oynuyorsun, akşam toplanmalarında birliktesin; sürekli bir beraberlik durumu var. Bu tabii bireysel alanında farklılıklar yaratıyor. Bu küçük yerlerde genelde olan bir şey, burada bireysel alanlar birbirinin içine çok geçmiş, herkes herkesin her şeyini biliyor (Lojmanlar filmi için yapılan yarı yapılandırılmış mülakat, 2019).

Lojman kültürü paylaşımlı mülkiyetle birlikte, dönüşümlü el değiştiren konut mekânlarında, Türkiye’deki diğer lojmanlarda da görülebilen kolektif bir hafızaya dönüşür. Aynı mekânsallıkta yaşanan çocukluk ve gençlik anıları ortaklaşır, hikâyeler anonimleşir, mitleşir. Lojmanların kapsayıcılığı tüm çevresel donatıları ve kullanıcılarıyla birlikte genişler. Bu anlamda mekânın toplumsal ilişkilerde süreklilik sağlayan yeri tartışmaya açılabilir. Planlama biçimlerinin ürettiği yeni kimlikler ve bu kimliklerin inşasının toplumsal yapı içinde mekânla özdeşleşmesi, kendini “lojman çocukları” olarak niteleyen kuşaklararası bir olguyu yaratır. “Çocukluğumun dünyası bürokratik piramit tarafından şekillendirilmiş bir dünyaydı” (Sennett, 2014, s. 183). Lojmanda çocuk olmak bir anlamda planlı kentleşmenin içinde sosyal donatıları ve doğa-yapılaşma dengesinin dengeli kurulmuş olduğu bir yaşam alanını geçici süreli paylaşmayı, birbirine benzeyen evler arasında hiyerarşik katmanlar çerçevesinde yer değiştirmeyi kapsar. Çoğunluğu başka kentlerden istihdam ve yaşam koşullarının iyileşmesi adına göçmüş proleter ailelerin barındığı mikro-kentler zamanla kentin burjuvazisine nasıl dönüşür acaba?

Tek bir küçü(cü)k gölde yüzen bi şeysin, yani koca bi deniz varken (sen) o gölün içindesin: Herkesin hayatının akışı birbirine çok benziyor... Sonuçta lojmanda yaşayanlar paralel hayatlar yaşıyorlar; o dizide, jenerikte, sabah herkes kalkıyor, tık tık arabalara biniyorlar. Burada da sabah babalar kalkıyor, 6.30-7’de, herkes çıkıyor, –hop hop hop– fabrikaya kart basmaya, sonra bir saat geliyor, anneler çıkıyor, anneler çıkmazsa çocuklar çıkıyor. Lojman hayatı daha homojen bu bakımdan, Erdemir’in mekânlarını kullanıyoruz; evlerinde yaşıyoruz. Para bile geçmiyor, rakamlar geçiyor: Küçük bir Erdemir devletinde yaşıyoruz gibi bir hissiyat var (Lojmanlar filmi için yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlardan alıntı, 2019).

Ereğli kentinin bir sahil kasabasından bir ağır sanayi kentine evrilmesi, hem toplumsal olarak hem de ekolojik olarak dönüştürücü bir süreçtir. Fabrikanın ana tesislerinin

kurulduğu bölgenin fiziksel değişimi, kenti progresif bir şekilde yönlendirmiştir. Kentin Uzunkum adıyla bilinen sayfiye kıyısında, halkın plaj olarak kullandığı alanda, 1961 yılında, ilk önce şantiye çadırları konumlandırılmış, ardından denize kazıklar çakılarak doldurulacak fabrika sahası için çalışmalar başlamıştır. 3,5 km’lik bir alana yayılan fabrika, doğal kaynakların üzerine baraj yaparak kendi elektriğini sağlamış, uluslararası ithalat yapılan limanı ise diğer gümrüklerden farklı muafiyet ve koşullara tabi olarak özerkleştirmiştir. Kenti bir mknatis gibi kendine çeken fabrika yapısı, büyümeyi coğrafi öğelerden ve topoğrafyanın yönlendirmesinden koparmış, üst ölçekte planlamanın yönelimine tabi tutmuştur. Lojmanlar kompleksi, denize dolgu yapılarak genişletilmiş kıyı şeridinde kurulan fabrikanın uzantısında, çoğunlukla konut yerleşiminin seyrek olduğu, tarım faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgelerin istimlak edilerek yapılaşmaya açılmasıyla hayata geçirilmiştir.

Şekil 3.
Milliyet
gazetesinde (1962,
25 Mart, s. 6)
Erdemir’in
kurulumu ile
ilgili çıkan,
“Okuyunuz
ve dostlarınıza
anlatınız” başlıklı
haber detayı.

Öte yandan Ereğli ve çevresinde uzun yıllardır süregelen madencilik faaliyetleri ve ona bağlı iş kollarının artması, kentin hızla göç almasına ve bir işçi kentine dönüşmesine yol açmıştır. Bu dönemde Ereğli’nin geçirdiği toplumsal dönüşüm, hafriyat çalışmaları ve fabrika inşaatının başladığı ilk yıllarda kendi göstermiştir. Fabrika kurulduğu yıllarda gerçekleşen yoğun göç öyle hazin bir tablo çizmektedir ki gazetelerde çıkan eleştirel karikatürler⁴ ve haberlerle devamlı gündeme getirilmektedir (Şafak, 2017, s. 19). Mezarlıklarda, parklarda içlerinde iş umuduyla gelen ve günlerce bekleyen sefil hâlde insanlar, yatacak yer, yiyecek yemek bulamamaktadır. Yoğun işgücü akınıyla her şeyin yetersiz ve karaborsa olduğu kentin “çeşmeleri dahi susuz” kalmıştır (*Şirin Ereğli Gazetesi*, 1962). Artan işçi yoğunluğu, işverenin tüm koşullarına razı olmayı getirmektedir. Yerli halk ise, fabrikanın kurulmasını bir istihdam umudu olarak görmekte, fakat kentin hızla dönüşümü, işgücünün yöreden sağlanmasının tercih edilmemesi ve tüm kaynakların hızla

3 “Konut dağıtımları lojmanda kalanların en heyecanlı günleriydi. Dağıtım olacağı zaman meraklıları Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’ne gider, dağıtılacak lojmanların listesini alırlardı” (Lojmanlar filmi için yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlardan alıntı, 2019).

4 Lojmanlar filminde bahsedilen söylenceler hatalıdır. Dönemin teknokratlarından Süleyman Demirel bu dönemde Morisson-Knudsen firmasının Türkiye temsilciliğini yapmış, fabrika inşaatı müteahhitliğini üstlenmiş, fakat lojmanlar bu firma tarafından inşa edilmemiştir.

tüketilmesinden dolayı durumdan pek de hoşnut değildir (Kıray, 1964; Şafak, 2017, s. 18-20). Bu ilk yıllardaki toplumsal gerilim, mekânda kendini işçi hareketleriyle göstermiş ve daha henüz işlemeye başlamayan fabrikanın inşaatı sırasında birçok yolsuzluk; yapı işçilerine sunulan yüz kızartıcı çalışma şartlarıyla gündeme oturmuştur. Yapı işçileri ABD'li Morrison Şirketi'nin güvencesiz ve kötü koşullarda çalıştırmasına karşı örgütlenerek toplu grevlere gitmişlerdir (Şafak, 2017, s. 21). Ereğli'de kuruluşunun daha ilk yıllarından başlayan bu huzursuzluk, kentliyle Erdemir arasına zamanla çözülmeye uğrayacak bir mesafe çekmiştir.

Demir Çelik Fabrikası'nın yapım sürecindeki yoğun inşaat faaliyetleri, henüz imar planı yapılmamış kentin iç pazarının ve konut piyasasının da hızla dönüşmesine neden olmuştur. Bu süreçteki konut açığı, kent sakinlerinin ve tüccarların kısa vadeli işgücü göçüne karşılık buldukları geçici / pratik çözümleriyle inşaat sektörünün hareketlenmesine yol açmıştır. 1960'ların tırmanan yap-satçı konut piyasasında, kentte mülkü olan herkes geçici çözümlerle konut sağlamanın yollarını aramaktadır. Bu ara dönemler göçün en derinden yaşandığı ve kente akın eden teknisyen, kalifiye işçi, tüccar ve mühendislere mevcut evlerin bodrum katlarının tadil edilerek yüksek fiyatlara kiralandığı dönemlerdir (Kıray, 1964). Fabrika sahasının inşası sırasında yaşanan yoğun göç, fabrika işçileri ve işletme mensupları için ekonomik konut üretiminin bir gereklilik olarak ele alınmasına yol açmıştır. Ereğli Demir Çelik Fabrikası'nın çalışanlarına sağlanacak işçi konutları ve yerleşkeleri olarak lojmanların yapılaşma çalışmaları ve projelendirme süreci 1961 yılında açılan bir ulusal mimari yarışmasıyla gerçekleşmiş ve ihale usulüyle 1962, 1964 ve 1965'te aşamalı olarak uygulanmıştır (*Şirin Ereğli Gazetesi*, 1961-1965; *Memleket Gazetesi*, 1964).⁶ Türkiye'deki ilk prefabrik kentsel ölçekli yapılaşma örneği, metrekare başına Danish Larsen-Nielsen şirketine ödediği tasarım telifi ve yapım tekniği⁷ açısından ayrıca önem taşır (Acar 2009, s. 50-60). Erdemir Lojmanları örneği bu anlamda bir dönemin konut politikalarının nasıl çözülmeye uğradığını incelemek için önemlidir.

Devletin kentleşme dinamiklerini 1960'lara kadar ağırlıklı örgütleyen ve denetleyen konumu, konut üretimini önce kontrollü olarak apartmanlaşma ve kooperatiflere, ardından yap-satçı küçük sermayenin büyük sermayeye dönüşmesiyle ortaya çıkan dev konut projelerine terk etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu süreç kentsel arazilerin toplu konut adaları tarafından işgaline (ve doğal havzaların talanına) yol açmış; formel - enformel arasında gidip gelen konut piyasası, kentin dönüşümünü devamlı kılmıştır. Konut sorunu ve sosyal konut olgusunu, Türkiye'de lojman deneyimi üzerinden yeniden düşünmek için

6 Bu dönemde kentin içinde baş gösteren yoğun konut açığı 1000 konutluk işçi meskenleri projesinin yapılmasını bir gereklilik olarak doğurmuştur. Kiralar neredeyse işçi maaşlarının üçte ikisi oranına ulaşmış, ev bulamayan ya da oldukça yüksek fiyatlara derme çatma konutlarda barınan kiracılar Kira Takdir Komisyonu'na müracaat ederek ev kiralarnı düşürme çabası içine girmişlerdir (Kıray, 1964). İlk etapta 48 daireden oluşan lojmanların yapımı Ağustos 1962'de başlamıştır. Öncelikle Amerikalı personel için Foster Wheeler Şirketi'nin Tekfen'e ihale ettiği konutlar personele dağıtılmaya başlamıştır. Ereğli'de konut sorununun çözümü için planlanan 1000 konutluk projenin 48 dairelik lojmanlarının tamamlanmasının ardından 52 dairenin ihalesi yapılmıştır. Ayrıca bekâr işçilerin kalabilecekleri 88 yataklı bekâr lojmanları inşa edilmiştir (*Şirin Ereğli Gazetesi*, 1961-1965).

7 Konut üretiminde beton prefabrikasyon, kısıtlı sektörel girişimcilik ve malzeme çeşitliliğindeki Türkiye'de, kitlesel barınma soruna yönelik ulusal ölçekte uygulanan bir yöntem olmak yerine, neredeyse tek seferlik bir özel üretim olarak ilk örneğini Ereğli'de, lokal ölçekte gerçekleşen nitelikli işçi konutları ve yerleşkeleri olarak 1964-1965'te vermiştir. Jürinin "... manzaraya açık yerleşimin etap etap üretilebilirliği, çevre bağlantılarının, yaya ve araç ulaşılabilirliğinin iyi çözülmesi, ekonomik eleman tipleşmesi, prefabrikasyona rağmen farklı yükseklikteki yapılarla monotonluğun önlenmesi" açısından başarılı bulduğu proje seçilmiştir (*Arktekt*, 1962; Akpınar ve Uz., 2016).

konut üretimindeki aktörler ve ilişkilerini, ortaya çıktıkları koşullar ve tarihsel çelişkiler içinde değerlendirmek gerekir (Tekeli, 2009, s. 121-145). Türkiye'de konut üretimi politikalarının değişimini okuyabileceğimiz, 1930-1960, 1960-1980 ve 1980-2000'ler aralığında, sosyal konut sağlayıcılığında devletin değişen rolünün izleği, önce yerel yönetimlere, sonra bakanlıklar aracılığıyla merkezi yönetime, ardından parçalı olarak sermaye reflekslerine devredilmiştir. Bu bağlamda düzenleyici bir kurum olarak devletin yasa ve mevzuatlarıyla konut sunumlarında enformelin formale, formelin enformale dönüşümünde ortaya çıkan ara zamanlara işaret etmek gerekir. Yap-satçılığın ölçek büyümesi, apartmanlaşmayla beraber konutun gitgide yatırım aracına nasıl dönüştüğü, zamanla büyüyen sermayenin yap-satçı reflekslerle konut adalarında yüzünü nasıl tekrar gösterdiği kentsel mekândaki değişimden kolaylıkla okunabilir. Türkiye'de sosyal konut, Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) söylemleri ve uygulamalarıyla karşılaştırdığımızda, unutulmuş bir pratik olarak lojmanların ürettiği mekânsal kavrayış farkı, kurumsallığın çözümlenmesinin toplumsal ihtiyaçları karşılayacak mekanizmaları üretmediğini gösterir.

Lojmanların günümüz mülkiyet politikalarının ürettiği mekânlardan ayrıştığı en belirgin özellik nitelikli donatı ihtiyaçlarını hiçe saymayan yapı çevre kurgularıdır; rantı öncellemez. Erdemir örneğinde mekânsal donatı alanlarının yerleşim planı içindeki yeri, ulaşılabilirliğinin görece eşit dağılımı, merkezîyetçi bir planlama yaklaşımı yerine serpiştirilmiş ve topoğrafyanın imkânlarını kullanarak ara mekânlarla birbirine bağlanan farklı işlevlerle sosyal ilişkilerin kurulmasına imkân tanınması, mekânsal nitelikleri olarak sayılabilir. Dağınık yerleşimleri, mülkiyetsiz, kolektif paylaşımlı ve dönüşümlü konut biçiminin mekân kullanımında görülebilen etkileri yeni aidiyetlerin, kimliklerin inşası bakımından değerlendirilebilir.

Günümüzde konut üretiminde değişen ekonomi-politik iklim ve kentsel politikalar dahilinde önce içinde yaşayanlara, sonra da genel satışa açılacağı duyurulan lojmanlar, yatırımcılar için çoğunlukla tek parça arsalar olarak değer bulmuşlardır. Büyük parsellerin metropol kentlerde kapışıldığı günümüzde, yeşil alan ve konut yoğunluğunun dengeli dağıldığı lojman alanlarının yatırımcıların iştahını kabarttığını söyleyebiliriz. Günümüzde lojmanlar, rant temelli mülkiyet mekanizmaları tarafından güncel söylem diliyle "ihya edilecek" alanlar olarak, birer birer sermayenin eline bırakılacağı benziyor. ■

Şekil 4. Bağlık lojmanları.

- Acar, Ş. (Der.) (2009). Bir Don Kişot: Ereğli konutları, Semih Güneken ile söyleşi. *Türkiye'de beton prefabrikasyonun tarihçesi* içinde (s. 50-60). Türkiye Prefabrik Birliği.
- Akpınar, İ. ve Uz, F. (2016). *Türkiye tasarım kronolojisi: Konut*. 3. İstanbul Tasarım Bienali.
- Alkışer, Y. ve Yürekli, H. (2004). Türkiye'de "devlet konutu" nun dünü, bugünü, yarını. *İtüdergisi / a, Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 3(1), 63-74. http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/1008/910
- Büyükyıldırım, N. K. (2019). Türkiye'de lojman modeli: LPS ile konut üretimi ve Ereğli Demir Çelik Lojmanları örneği. *Betonart*, (60), 46-53.
- Cengizkan, A. (Der.). (2009). *Fabrika'da barınmak, erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye işçi konutları: Yaşam, mekân ve kent*. Arkadaş.
- D. Ç. inşaat sahasındaki faaliyet. (1962, 20 Ağustos). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Demir-çelik fabrikasında çalışan işçi sayısı artırılıyor. (1963, 4 Haziran). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Emiroğlu, M. (1963). Zonguldak ve Batı Karadeniz bölümünde nüfus hareketleri. *Türk Coğrafya Dergisi*. (22-23). 149-168. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21263/228270>
- Erdemir 48 lojmanları tamamlandı. (1962, 9 Nisan). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Erdemir mesken davasını önemle ele aldı. (1963, 12 Nisan). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Ereğli çelik fabrikasında dört bin işçi çalışacak. (1961, 6 Ocak). *Milliyet*.
- Ereğli d. çelik fabrikaları işçi yatakhaneleri törenle hizmete açıldı. (1963, 8 Nisan). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Ereğli demir çelik fabrikaları sitesi proje müsabakaları. (1962). *Arkitekt Dergisi*. 1962(1). 14-25. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/247/3418.pdf>
- Ereğli demir çelik fabrikası anlaşması yarın imzalanıyor. (1961, 8 Ocak). *Milliyet*.
- Ereğli'de 4400 işçi dün greve başladı. (1969, 13 Ağustos). *Milliyet*.
- Ereğli'de mesken buhranının halli yolunda. (1962, 14 Temmuz). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Ereğli'nin otel ve pansiyon ihtiyacı. (1962, 2 Temmuz). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Fabrikada çalışacak personel için bin ev yapılacak. (1961, 9 Mart). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Foster Wheeler'in lojmanları tamamlandı. (1962, 24 Mayıs). *Şirin Ereğli Gazetesi*.
- Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu* (7. Basım)(S.Savran,Çev.). Metis.
- İlçemize gelen işçi sayısı her geçen gün artıyor. (1964, 13 Mart). *Ereğli Memleket Gazetesi*.
- Kıray, M. B. (1964). *Ereğli: Ağır sanayiden önce bir sahil kasabası*. Devlet Karayolları Matbaası.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat* (4. basım) (I. Gürbüz, Çev.). Metis.
- Okuyunuz ve dostlarınıza anlatınız. (1962, 25 Mart). *Milliyet*.
- Sennett, R. (2014). *Eşit olmayan bir dünyada saygı* (2. Basım) (Ü. Bardak, Çev.). Ayrıntı.
- Serdar, E. (1963, 17 Ağustos). Ev Kiraları. *Şirin Ereğli Gazetesi*.

Şafak, C. (2017). *Morrison'un yapı işçileri: Ereğli 1960-1965*. Sosyal Tarih Yayınları.

Tekeli, İ. (2009). *Konut sorununu konut sunum biçimleriyle düşünmek*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ümit, D. (2014). Modernization project in Karabük, a newly urbanized village in early republican Turkey. *European Journal of Research on education*. 2(6). 95-104. <https://avesis.karabuk.edu.tr/yayin/b4e9b55e-545c-42a6-bd96-34e21ced47a1/modernization-project-in-karabuk-a-newly-urbanized-village-in-early-republican-turkey>